

Таточенко С. А. Теоретичний огляд поняття когнітивної складності системи особистісних конструктів / С. А.Таточенко // Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрямки наукових досліджень молодих науковців: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський, Україна, 17 листопада 2016 року). – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. – С. 151-154.

ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПОНЯТТЯ КОГНІТИВНОЇ СКЛАДНОСТІ СИСТЕМИ ОСОБИСТІСНИХ КОНСТРУКТІВ

Таточенко Світлана Анатоліївна
Аспірантка 1 року навчання
Факультет психології, історії та соціології
Херсонського державного університету
Україна

Сучасне суспільство вимагає від людини нових і вдосконалених форм поведінки і взаємин. Особистість постійно залучена у безліч соціальних взаємодій та взаємозв'язків, що припускає у неї наявність гнучких форм поведінки й мислення.

Кожна людина намагається передбачити події свого життя, контролювати їх, прогнозувати майбутнє і будувати плани, засновані на очікуваних результатах. Враховуючи безліч факторів, точка зору людини на власне життя мінлива, проте у кожного існує певна інтелектуальна вісь - система особистісних конструктів, за допомогою якої людина осмислює аспекти дійсності з позиції схожості або контрасту. Саме когнітивний процес спостереження за відмінностями між об'єктами і подіями призводить до формування особистісних конструктів.

Одне з фундаментальних положень теорії Дж. Келлі полягає в тому, що людина дивиться на світ через прозорі шаблони, які вона сама створює і постійно вдосконалює. Ця система координат утворена особистісними

конструктами індивіда, завдяки яким недиференційований світ упорядковується і стає прогнозованим.

Згідно з положеннями робіт В. В. Соболяникова, змістовні аспекти конструктів будуються на поняттях, створених індивідуальним семантичним простором людини, та вплетені в канву загальносоціального семантичного простору. Обидва види семантичних просторів взаємно перетинаються, впливаючи на свідомість індивіда, його когнітивну модель. В результаті, особистісні конструкти мають подвійну природу, що базується на індивідуальній та соціокультурній репрезентації світу. Дж. Келлі, характеризуючи властивості конструктів, виділив два діапазони їх застосовності. Так, вузький спектр застосовності заснований на конструктах фіксованого та ригідного характеру, тоді як широкий - включає конструкти, які забезпечують у свідомості особистості більш багатогранну, когнітивну «систему координат» [6, с.149].

І. П. Шкуратова стверджує, що кожна людина створює свою систему координат відповідно до своїх цінностей і потреб, а також виходячи зі своїх когнітивних можливостей. У особистісних конструктах відбиті ті критерії, по яких людина класифікує об'єкти, та ті якості об'єктів, які вона хоче знати в першу чергу. Саме тому знання системи конструктів людини дає нам ключ до бачення світу її очима, та через її мову [9, с.32].

Як відзначає А. В. Сірій, ключові слова (мовні конструкти) відображають рівень когнітивної складності тільки щодо контексту ситуації. Якщо в мовних конструктах узагальнюється ставлення до широкого спектру предметів і явищ дійсності, то когнітивна складність виступає показником певного психічного стану або рівня особистісного розвитку [4, с.45].

Також, І. П. Шкуратова зазначає, що згідно з концепцією Д. Бірі, який поклав початок вивченню параметру когнітивної складності особистості, визначив її, як здатність конструювати соціальну поведінку «багатомірним чином». З його точки зору, більш «когнітивно-складні індивіди» мають більш

диференційовану систему вимірів для сприйняття поведінки інших людей, ніж менш «когнітивно-складні індивіди» [8, с.121].

На думку М. О. Холодної, когнітивна диференційованість визначається, як здатність конструювати соціальне оточення на основі безліч незалежних (розрізнених) вимірювань. При цьому передбачається, що когнітивна складність співвідноситься з наявністю у суб'єкта високо диференційованих когнітивних структур, а когнітивна простота - з наявністю слабо диференційованих когнітивних структур [7, с.88].

Слідом за О. Г. Шмельовим, когнітивна складність розуміється, як кількість незалежних різноманітних конструктів на категоріальному мікрорівні, що знаходяться в ієрархічній супідрядності з конструктами більш високого порядку на категоріальному макрорівні. Таким чином, мова йде про диференційованості індивідуального смислового поля, де смисли, що виражаються в конструкти, знаходяться в узгодженості один з одним. Як відзначає О. Г. Шмельов, саме в цьому випадку система конструктів знаходить необхідну «зв'язаність» і «стрункість», та виявляється досить гнучкою і одночасно достатньо стійкою [10, с. 84].

За концепцією А. А. Димитрюк, така характеристика, як когнітивна складність, описує якісно-кількісну структуру конструкту. Кількісна складова характеризує кількість структурних елементів особистісного конструкту, а якісна характеристика відображає архітектурну складність зв'язків елементів, що становлять конструкт і кількість елементів, які не враховуються при «нелінійної навігації» [2, с.79].

Як стверджує А. В. Сірий, рівень когнітивної складності, виражений в особистісних конструктах, визначає ступінь проникності кордонів в процесі синхронізації тимчасових локусів сенсу в актуальному смислового стані і обумовлює ступінь особистісної ідентичності, різні аспекти якої, в свою чергу, є елементами в складній структурі конструктів і відображають ставлення індивіда до факторів зовнішнього (соціального) середовища [4, с.98]. Також він зазначає, що саме когнітивні процеси, надбудовуючись над афективними,

обумовлюють адекватність сприйняття навколишньої дійсності, дозволяють осмислено взаємодіяти з нею та характеризують зміст і межі суб'єктивної реальності [5, с.6].

Аналізуючи положення робіт В. П. Зінченко, можна уявити, як дві «вільні системи» в момент своєї взаємодії, при здійсненні сенсомоторних координацій стають жорсткими, однозначними: тільки в цьому випадку поведінка буде адекватною ситуації, впишеться в неї, вирішить смислове завдання. Але для цього, образ дії має вписуватися в образ світу, або в образ потрібної для здійснення поведінки його частини [3, с.25].

Ф. Є. Василюк вважає, що якщо жива істота пройшло крізь досвід простого і легкого існування, то породжувані таким буттям феноменологічні структури не лежать мертвим вантажем в минулій історії життя даного істоти, а є дієвими, вічно живими і невід'ємними пластами її свідомості, причому буттєвими шарами в тому сенсі, що вони прагнуть визначити собою всю свідомість, спрямувати її процеси в відповідне цим структурам русло, взагалі нав'язати свідомості свій режим функціонування [1, с.102].

Таким чином, враховуючи усе вищевикладене стає зрозуміло, що саме створена людиною система особистісних конструктів, як особливий суб'єктивний засіб, допомагає сприймати, розуміти і усвідомлювати навколишню дійсність, аналізувати, прогнозувати і оцінювати минулі, справжні та майбутні події власного життя.

Саме рівень когнітивної складності відображає зміст особистісних конструктів індивіда - смислових систем створених людиною, за допомогою яких відбувається взаємодія з об'єктивною дійсністю. Особистісні конструкти, в яких виявляються індивідуальні смисли, мають широкий діапазон і чітку структурну підпорядкованість. Ставлення особистості до себе, її Я-концепція визначаються ідентичністю суб'єкта життя, за яку людина приймає і несе відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василюк Ф. Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций)/Ф.Е.Василюк.- М.: Изд-во Моск.ун-та,1984.- 200с.
2. Димитрюк А. А. Когнитивный конструкт и его влияние на возникновение одиночества в зрелом возрасте / Инновации в науке: сб. ст. по матер. XIX международной заочной научно-практической конференции (22 апреля 2013 г.); Новосибирск: Изд. «СибАК», 2013. - С.77-84.
3. Зинченко В. П. Миры сознания и структура сознания / В. П. Зинченко // Вопросы психологии. - 1991. - №2. - С. 15-37.
4. Серый А. В. Система личностных смыслов: структура, функции, динамика/ А. В. Серый; науч. ред. М. С. Яницкий. - Кемерово: Кузбассвузиздат. - 2004. - 272 с.
5. Серый А. В. Структурно-содержательные характеристики системы личностных смыслов / А. В. Серый // Сибирская психология сегодня: Сборник научных трудов.- Кемерово: Кузбассвузиздат,2003.- №2.- С.4-12.
6. Собольников В.В. Рефлексия личностных конструктов, как условие коррекции диссонантных психических состояний / В.В. Собольников // Мир науки, культуры, образования, г. Горно-Алтайск: ООО «РМНКО». - 2013. - №1(38). - С.149-150.
7. Холодная М. А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума / М. А. Холодная. - СПб.: Питер, 2004. - 384 с.
8. Шкуратова И.П. Когнитивный стиль и общение / И.П. Шкуратова . – Ростов-на-Дону: Изд-во РГПУ,1994. - 156 с.
9. Шкуратова И.П. Личностные конструкты как критерии для построения образа мира / И.П. Шкуратова // Психология субъективной семантики в фундаментальных и прикладных исследованиях. - М., 2000. - С. 31-35.
10. Шмелев А.Г. Психодиагностика личностных черт / А.Г. Шмелев. - СПб.: Речь, 2002. - 480 с.